

Бу қисса катта-кичик новеллалардан иборат. Бироқ уларнинг барчасида мен учун энг азиз одам — онам сиймоси бор. Бундаги одамларнинг ҳаммасини ўз кўзим билан кўрганман. Фақат баъзиларининг исми ўзгарди, холос. Бу одамларнинг қисмати ҳам қайсидир жиҳати билан онамга боғланган.

Дунёдаги ҳамма оналар фарзандига муносабат бобида бир-бирига жуда ўхшайди. Бас, шундай экан, бу асар сизларга бағишланади азиз Онажонлар!
Муаллиф

Еҳтимол, сизда ҳам шундай ҳоллар бўлгандир: тун ярмидан оққанда бирдан уйғониб кетасиз. Шифтга тикилиб ётаверасиз, ётаверасиз... Аввалига чиқиллаб турган соат ҳам бора-бора тиниб қолгандек бўлади. Уй жимжит, дераза жимжит, қоронғи осмон жимжит. Ҳатто шамол ҳам қилт этмайди. Шу қадар оғир сукунат чўкадики, қулоқларингиз шанғиллаб кетади. Зилдек юк устингизга ёпирилиб, вужудингизни ерга михлаб ташлайди; танҳо, ожиз бир нарсага айланиб қоласиз. Гўё бутун дунё бир тарафу сиз ўзингиз бир тараф... Шундай пайтда менинг кўз ўнгимда тўсатдан онам пайдо бўлади. Қоронғи хонанинг бир бурчидан чиқиб келади-да, маъюс жилмайган кўйи бошим устига эгилади. Йиллар заҳматидан дағал тортган бармоқлари билан пешонамни силагандек бўлади... Ўпкам тўлиб, ўзимни тутолмайман. Бирдан туш каби узук-юлуқ хотиралар ёпирилади, юрагим гурсиллаганча ўрнимдан туриб кетаман.

ОҚ, ОЙДИН КЕЧАЛАР

Болалигимни эсласам, илиқ ёз кечалари кўз олдимга келади. Ҳовлимизда бир туп бодом бўларди. Эрта баҳорда қийғос гулларди-ю, ҳеч мева тугмасди. Онам: «Бодом ёлғиз бўлгани учун мева қилмайди», деб тушунтирарди. Шу бодом тагида супа бор эди. Кун ботиши билан онам ҳовлига кўлоблатиб сув сепар, кунбўйи офтобда қизиган ер ҳиди супа олдидаги райҳонлар исига қўшилиб ажиб бир тароват таратар, атроф жимжит бўлиб қолар эди. Кейин йирик-йирик юлдузлар билан тўлган осмонга тиллақошдек ингичка ой сузиб чиқарди. Ойим ойга тикилиб туриб оҳиста пичирлар эди:

*Оймомахон хулла,
Қанотлари тилла.
Субхон алло сизга,
Умр берсин бизга...*

Шундай деб бошимни силарди. Оймома эса бу сеҳрли қўшиқни яна бир эшитгиси келгандек, муаллақ тўхтаб қолар, юлдузлар ўйчан кўзларини тикиб мулойим боқиб туришар, онам эртак айтар эди.

Тошлар орасига кириб ғойиб бўлган бахтсиз қизча йиғлаб-йиғлаб қўшиқ айтарди:

*Очил-очил, оқ тошлар-а,
Мен онамни кўрайин-а,
Дийдорига тўйин-а.*

— Мен осмондан юлдузимни танладим. Қаранг, ойи, Етти оғайни орасидаги энг ёруғ юлдуз — меники...

— Майли, ўғлим. Ўша юлдуз сеники. Анови тўртинчиси — меники.

— Нега, ойи, тўртинчиси энг кичкина юлдуз-ку!

— Шунинг учун ҳам меники... Тўртинчи юлдуз— етимча юлдуз. Кўрдингми, яхши ўсмай қолган. Етимларга раҳм қилиш керак.

Юлдузлар сирли кўз қисишар, тиллақошдек ингичка ой сирли мўралар, шабада сирли шивирлар, садарайхон билан тупроқ сирли ҳид таратар, осмон ҳам, ер ҳам сирларга тўла эди. Гоҳо-гоҳо осмонда бирдан юлдуз учиб қоларди. Ҳозиргина ёниб турган юлдуз тўсатдан лоп этарди-ю, ингичка, нурли из қолдириб ғойиб бўларди. Онам чўчиб тушарди:

— Эсиз... Бир бечоранинг жони узилди-я...

Юрагим шув этиб, онамнинг пинжига кирардим. Ишқилиб, бошқа юлдуз учмасин!

...Болалигимни эсласам, илиқ ёз кечалари кўз олдимга келади. Билмадим, эҳтимол ўша оқ, ойдин кечаларда онам илк бор қўлимга қалам тутқазган-дир.

Юлдуз тўла осмонга тикиламан. Эҳтимол, осмондаги энг ёрқин юлдузлар оналарнинг жонидир. Эҳтимол, оналарнинг сўнган юлдузлари бирлашиб қуёшга айлангандир. Офтобни она дейишлари, эҳтимол, шундандир.

ТАСАЛЛИ

Қабристон жимжит. Фақат йўлакнинг икки четида саф тортган мирзатераклар қабр устига бош эган фарзандлардек онага ором тилаб алла айтади. Уларнинг мунгли шивирлаши тиловат садоларига қўшилиб, юракни эзувчи оҳангга айланади... Оқ сурп яктас кийган, мош-гуруч соқоли ўзига ярашган гўрков юзига фотиҳа тортиб ўрнидан туради:

— Бўлди энди, болам! Бунақада ўзингизни олдириб қўясиз. Дунёнинг ишлари шу экан, илож қанча? — У бир зум индамай қолади-да, қўшиб қўяди: — Волидаи меҳрибонингиз хўп ярлақанган одам эканлар. Тўшақда ётмабдилар, бировга зориқмабдилар... Бунақа беозор ўлим ҳар кимга ҳам насиб этавермайди.

Нами қуриб улгурмаган тупроқ уюмига тикилганча ўйлайман.

Эҳтимол шундайдир. Онам бу дунёда камсуқумгина яшарди. Ҳеч кимга озор бермасди. Ҳеч ким билан ҳеч нимани талашмасди. Эҳтимол, табиатнинг энг шафқатсиз элчиси билан ҳам олишиб ўтиришни хоҳламагандир. Эҳтимол...

— Кўрдингизми, — дейди қария ўйчан оҳангда, — ўша куни кечаси билан жала қўйиб чиқди. То қабрга қўйгунимизча тинмади. Қўйишимиз билан чарақлаб офтоб чиқди. Бунақа руҳи пок одамлар кам бўлади, болам, мен биламан-ку.

Эҳтимол шундай ҳамдир. Балки, одамларнинг дардига шерик бўлавериш кўникиб кетган бу нуроний қария керакли пайтда ҳар кимга ана шундай тасалли сўзини айтар. Раҳмат сенга, отахон. Эртами-кечми ҳар кимнинг иши тушадиган мана шу қўлларинг учун раҳмат. Ўртаниб турган юракка сув сепа биладиган мана шу ҳамдард қалбинг учун раҳмат. Фақат... Ҳамма гап ёмғирда бўлса, яна ақалли уч кунгина онамнинг умри чўзилса-ю, кейин ёмғир эмас, муттасил тош ёғса ҳам рози эдим...

Бир ҳафта бўлдики, дўстларим, таниш-нотанишлар эшиқдан маъюс кириб келишади. Дўстларим жимгина ўтириб, жимгина чиқиб кетишади. Бошқалар оҳиста сўрайдилар:

— Неча ёшда эдилар?

Мен айтаман... Айтаману ўйлайман: онанинг ёш-қариси бўладими? Меҳрнинг ёш-қариси

Бўладими? Шафқатнинг-чи? Садоқатнинг-чи?

Илгарилари бир ҳақиқатни билардим. Она учун боланинг катта-кичиги бўлмайди. Энди яна бир ҳақиқатни англадим. Бола учун ҳам онанинг катта-кичиги бўлмас экан. Она — она экан. Унга бошқа сифат керакмас.

ТУШ

Туш кўрсам, онам чироқ кўтариб юрганмиш. Юзини аниқ кўрмасмишману, аммо қўлидаги чироқ хира нур сочиб турганмиш. «Кўзингга қара, болам, чуқур бор», дермиш нуқул. Қарасам, чуқур йўқ. Уйғонсам, онам ҳам йўқ...

Баъзан иш билан, баъзан мажлислар билан, гоҳида улфатчилик билан уйга кеч қайтардим. Бир куни Намангандан меҳмонлар келиб қолишди. Уйга боришга кўнмай, ўзимни ресторанга судрашди. Ярим кечагача қолиб кетдим. Уйга қайтганимда кайфим бор эди. Дарвозани онам очди. Совуқда муштдеккина бўлиб дилдираб турибди.

— Шу вақтгача ухламадингизми! — дедим зарда қилиб. — Эшик очишга сиздан бошқа одам йўқми?

Онам маъюс жилмайди:

— Уйқу қатта, болам? Ў-ўтирибман.

Ертасига редакцияда навбатчилик чўзилиб кетди. Қарасам, яна онамнинг чироғи ёниқ.

— Нега ухламадингиз?

Онам яна маъюс жилмайди:

— Биласан-ку, жон болам, камуйқу бўлиб қолганман.

Мен нодон, онамнинг камуйқу бўлиб қолганига, ярим кечагача юраманми, тонготар қайтаманми, онамнинг чироғи муттасил липиллаб туришига хўп кўниккан эканман.

Қайси куни ишдан кейин москвалик меҳмонларни аэропортга кузатиб қўядиган бўлдим.

Самолёт кечикиб учди. Ярим кечада уйга қайтсам... ҳаммаёқ жимжит. Ҳамма ўз ороми билан...

Тушимда онам чироқ кўтариб юрганмиш.

ҲАҚҚУШ

Дўстларим: «Жуда сиқилиб кетдингиз, айланиб келамиз», деб тоққа судрашди. Алла-паллагача ўтган-кетгандан гаплашиб ўтирдик. Қизиқ, ҳар гал бош устига босиб тушгудек мағрур қад кериб турган тоғларни, улкан новвот парчасидек қиррадор қояларни кўрганда ҳаёт абадий эмаслигини ўйлайман. Қоронғи осмонда яна ҳам қорароқ соядек қилт этмай турган бу қоялар бизга ўхшаганларнинг неча-нечасини кўрди экан?.. Фақат уларнинг тили йўқ...

Кечаси тунаган жойимиз совуқ эди. Анчагача ухлай олмадим. Ташқарида тераклар шитирлайди. Қаердадир, яқин жойда дарё шовуллайди. Бир маҳал қулоғимга дилни орзиқтирувчи мунгли товуш чалинди: «Ҳақ-қу, ҳақ-қу...» Бир зум сукунат тушди-да, анча олисдан яна ўша товуш такрорланди: «Ҳақ-қу, ҳақ-қу...»

Бола эдим, гўдак эдим. Онам ака-укалар ҳақида ғалати бир чўпчак айтиб берган эди. Эмишки, бир замонлар икки ака-ука яшаган экан. Бирининг оти Илҳақ, иккинчисиники Ишоқ экан. Иккаласи бир-бирини кўрарга кўзи йўқ, жуда ноаҳил экан. Уларнинг кўнглини оламан, деб икки ўртада оналари адойи тамом бўпти. Шунда қодир Худонинг қаҳри келибди-ю, икковининг ҳам кўзини кўр қилиб, қушга айлантириб қўйибди. Шундагина ака-ука бир-бирини кўрмаса туролмаслигини, бир-бирига керак эканлигини тушунишибди. Ўшандан бери иккаласи кечалари бўзлаб бир-бирини чақириб чиқишармишу, тополмас эмиш...

Ташқарида ҳамон терак барглари шитирлайди. Дарё шовуллайди. Мана шу шовуллаган сукунат ичида дилни титратадиган изтиробли нидо янграйди: «Илҳақ! Ис-ҳоқ!..»

Бечора онам! Ўша изтиробли афсонани айтаётганингда инидан мўралаган қалдирғоч боласидек кўрпадан бош чиқариб ётган беш боланг бир-бири билан иноқ бўлишини шунчалик

хоҳлаганмидинг!

...Оналар фарзандлари ҳамиша бирга бўлишини истайдилар. Қисмат эса, уларни қанот чиқариши билан ҳар ёққа учириб кетади. Ҳаёт лоақал шу масалада ҳам оналарга шафқат қилмайди.

ҚАРЗ

Бир куни гапдан-гап чиқиб, ака-укалар ойимга ҳазиллашдик:

— Ҳар ой пенсия оласиз. Шунча пулни қаёққа қўйяпсиз? Сандиққа босяпсизми?

— Сандиқ қатта, болам? — деб кулди онам. — Қарзларим бор. Ўшанга бераман-да.

Акамнинг қовоғи осилди:

— Қарз? Ҳали бировдан қарз ҳам оласизми?

— Э, сенга нима, болам! Менинг ишимга аралашиб нима қиласан?

Кейин гап бошқа ёққа айланиб кетди. Бу суҳбатни бутунлай унутиб юборган эдим. Қайси куни эрталаб ҳовлида айланиб юрсам, қўшнимизнинг етти яшар қизчаси Нилуфар чиқиб қолди.

Оппоқ бантик тақиб, атлас кўйлак кийиб олибди.

— Ҳа, Нилу, ясаниб олибсан, меҳмонга кетяпсанми? — дедим эркалаб.

— Бугун ман туғилдим, — деди у қоп-қора кўзларини пирпиратиб жилмаяркан.

— Ия, юбиляр экансан-да, шошмай тур-чи, ҳозир...

Уйдан бир ҳовуч конфет олиб чиқдим.

— Мана, ўртоқларинг билан е.

Нилуфар катталардек жиддий бош чайқади:

— Мен ишкалад емайман. Тишим тушган. — Кейин яна ўша жиддий оҳангда қўшиб қўйди: —

Бултур пошша бувим менга туфли олиб берувдилар. Туғилганимда. — Қизча ўйланиб қолди. —

Кейин-чи, Баҳога уч оёқли велосипед, Бахтига кўйлак...

Қўлимдан конфет тушиб кетди.

ИККИ АФСОНА

Газетачининг иши бир томондан улоқчи отга, иккинчи томондан омоч тортадиган отга ўхшайди. Улоқчи отдек манзилга югуради-ю, ер ҳайдайдиган отдек ҳар куни омоч тортади...

Навбатчи эдим. Хонада ёлғиз ишлаб ўтирсам, фаррош кампир Вера хола кирди.

— Шу стол сизникими? — деди негадир қовоғини солиб.

— Шу.

— Чекасизми?

— Чекаман.

— Нега кулни полга ташлайсиз? Кулдонингиз бўлмаса, айтинг, уйдан обкеб берай!

Мулзам бўлдим. Йўқ, йўлакнинг деворида «Фаррош меҳнатини ҳурмат қилинг» деган ёзув илиб қўйилгани учунгина эмас. Гап шундаки, фаррошнинг иши қанақа бўлишини яхши биламан, ўзимнинг бошимдан ўтган.

Ойим фаррош эди. Шундоқ ҳовлимизнинг ёнида пионер лагери бўларди. Ойим кун чиқмасдан туриб йўлкаларни супурарди. Биз ака-укалар сув сепамиз. Аслида сув сепиш унчалик қийин эмас.

Йўлка четидаги ариқчага тушиб оласизу алюмин тоғорача билан сепиб ташлайверасиз.

Кейин ойим бандига узун таёқ боғланган бурган супурги билан супуриб кетаверади. Эрталаб сув муздек бўлгани учун оёғингиз совқотиб «кесилиб» кетади. Аммо гап бунда ҳам эмас.

Ҳаммасидан ёмони — тонг отмасдан туриш. Ўзи ярим кечагача «кўча санқиб» роса ҳолдан тоямиз. Энди ширин ухлаб ётганда ойим секин туртади:

— Бўла қол, ўғлим, ҳали-замон кун ёйилиб кетади.

Ўзинг тенги болалар лагер палаткаларида маза қилиб ухлаб ётганида сен сув сепиб йўлка супуришинг... Нима десам экан... Сал алам қилади кишига. Шунданми, вақти-вақти билан

«шайтонлик» қиламан. Гоҳ бошим оғриб қолади, гоҳ оёғим... Ойим негадир кўпроқ мени авайлайди. Ўрнимга ўзим билан бир кўрпада тепишиб ётадиган Абдувоҳид деган ўртоғимми, акамми туриб кетади. Баъзан дадамнинг жаҳли чиқади. «Нима, бунингни бошида шохи борми, ишласин-да», дейди...

Катта акам институтга кирганида бешинчими-олтинчими синфда ўқир эдим. Акам студент бўлганидан кейин ойимнинг касби унга ёқмай қолди. Охири очиғини айтди:

— Ойи, қўйинг энди шу ишингизни...

Ойим ўйга толди.

— Нима, ор қияпсанми? — деди бир муддат хомуш ўтиргач. — Мен ўғирлик қилаётганим йўқ-ку, болам. Меҳнатнинг айби борми?

Дадамдан ҳам, акаларимдан ҳам садо чиқмади.

Нимагалигини билмайману, ўша куни негадир қайтадан гўдак болага айланиб қолгандек бўлдим. Кичкинтойлик пайтимда онам бир ёнига укамнинг бешигини қўйиб, бир ёнида мени олиб ётарди.

Қиш кечалари сандалга тиқилиб ётарканман, ялинаман:

— Ойи, чўпчак айтиб беринг.

— Ухла, болам, чарчаганман.

— Айта қоли-и-инг.

— Хўп, кўзингни юмиб ётгин-да, эшит... Бир бор экан, бир йўқ экан, қадим-қадим замонда...

Гап қаёққа қараб кетаётганини дарров биламан.

— Яна обкашми?

— Йўқ, офтоб...

— Униям айтгансиз-ку

— Бошқасини билмайман-да...

— Майли, айта қолинг.

— Бир бор экан, бир йўқ экан, қадим замонда офтоб бўлган экан.

— Шу ўзимизнинг офтобми?

— Ҳа, ўзимизнинг офтоб. Шундай қилиб, офтоб бор экан. Лекин ер юзига сира чиққиси келмас экан. Ҳар куни эрталаб Худога нола қиларкан. Ер юзида ифлос нарсалар кўп, ҳеч кўргим келмайди дер экан. Тангри уни овуларкан. Сен чиқавергин, ер юзини ифлос нарсалардан тозалайдиган одамлар бор, дер экан. Шунинг учун ким ер юзини тозаласа, ўша энг яхши одам бўларкан.

— Сиз яхшисиз-а? Доим кўчаларни супарасиз-ку.

— Қулоқ сол, ўғлим... Офтоб ҳар куни яна Худога нола қиларкан. Ер юзида ёмон одамлар бор. Уларниям кўргим келмайди, дер экан. Тангри уни овуларкан. Сен чиқавергин, қанча кўп нур сочсанг, ер юзида ёмон одамлар шунча камаяди, дер экан.

— Ойи, акам ёмон-а?

— Нега, жиннивой?

— Ҳали ясаган қорбобомни тепиб бузиб ташлади-ку!

— Йўқ, аканг яхши... Ёмонлар бошқача бўлади.

— Қанақа бўлади?

— Катта бўлганинда тушунасан. Бўлди, энди ухла.

Ёттинчи лампанинг пилиги пасайтириб қўйилган, уй ичини танчадан чиққан кўмир ҳиди, лампамой иси тутган... Нимқоронғи. Ҳеч ҳам уйқум келмайди.

— Ойи, обкашниям айтинг.

— Бўлди, ухла...

— Айта қо-ли-и-инг.

— Майли, эшит. Бир бор экан, бир йўқ экан. Қадим замонда бир йигит бўлган экан. Ўзи яхши йигит экан-у, бир куни онасини хафа қилиб қўйибди.

— Нима қипти?

— Ишқилиб, хафа қилиб қўйибди-да. Эрталаб кўчага чиқса, қўшни кампир икки букилиб обкашда сув олиб кетаётганмиш.

Йигит югуриб бориб кампирнинг қўлидан обкашни олмоқчи бўлибди. Кампир бўлса, раҳмат ўрнига йигитнинг елкасига обкаш билан роса урибди.

— Оғрибдими?

Ойим жим қолади.

— Нима оғрийди? — дейди анчадан кейин.

— Ўша йигитнинг елкаси-да.

— Оғрибди. — Ойим кулади. Кейин хўрсинади. — «Сен, — дебди кампир йигитга, — бировнинг кўнглини овлашдан олдин ўз онангнинг кўнглини оғритмасликни ўрган».

— Ўша бола кейин онасини хафа қилмабдими?

— Йўқ, ҳечам хафа қилмабди. — Ойим узоқ жимиб қолади, кейин секин давом этади. —

Кўрдингми, одам энг аввало ўзининг яқинларини яхши кўриши керак. Дунёда яхши одамлар кўп. Жудаям кўп. Аммо сен адангни, опангни, акаларингни яхши кўрмасанг...

— Сизниям, — дейман унинг гапини бўлиб.

— Мениям... — дейди онам кулиб. — Мениям яхши кўрмасанг, дунёда ҳеч кимни яхши кўролмайдиган бўлиб қоласан.

— Уйимизниям, — дейман маҳмадоналик қилиб.

Ойимни жаҳли чиқмайди.

— Уйимизниям, — дейди маъқуллаб. — Ўз уйимизни яхши кўрмасанг, юз қаватли уйларниям яхши кўролмайсан.

— Энди чакка ўтмайдами, ойи?

— Томданми? Аданг тузатиб тушдилар-ку. Энди ўтмайди.

Сукунат чўқади. Хаёл сураман. Юз қаватли уй қанақа бўлишини ўйлайману сира кўз ўнгимга келтиролмайман.

— Ойи, — дейман секин. — Тошкентда юз қаватли уй борми?

— Йўқ.

— Тошкент катта шаҳарми?

— Жуда катта шаҳар.

— Ундан каттаси йўқми?

— Бўлса бордир. Сен ўша шаҳарларни яхши кўриш учун Тошкентни яхши кўришинг керак.

Тошкентни яхши кўриш учун ўзимизнинг Дўмбрободни яхши кўргин, хўпми?

— Хўп. Нега?

— Катта бўлганингда тушунасан. — Ойим пешонамни силайди. Негадир хўрсинади.

Бутунлай уйқум ўчиб кетади.

— Ойи, — дейман яна. — Дарё каттами, денгизми?

— Денгиз.

— Дарё-чи?

— Уям катта.

— Ўзимизнинг Қонқусдан ҳам каттами?

— Катта.

— Хўжа айтадики, Чирчиқда дарё бормиш...

Ойим кулади.

— Энди ухла, болам.

Уйқу қаёқда? Нуқул дарёларни ўйлайман.

— Ёзда-чи, — дейман эсимга тушиб. — Вали Қонқусда оқиб кетай деган. Акам олиб чиққан!

— Бари бир, — дейди ойим ўйчан оҳангда. — Қонқусниям яхши кўргин.

— Нега?

— Нега деганда, Қонқус ўзимизнинг анҳор. Ундан ўзимиз сув ичамиз.

— Ўшанақа қилсам, бошқа дарёларниям яхши кўриб қоламан-а?

Ойим тағин кулади.

— Албатта.

— Кучугимниям яхши кўрай-а?

— Яхши кўргин, ўғлим.

— Ойи, Адҳам жинни-а?

— Нега?

— Кеча-чи, мушукни муз билан урди. Мушук чўлоқ бўлиб қолди.

— Жониворларга озор бериб бўлмайди, болам. Бўлди, энди ухлаймиз.

— Хўп... Катта бўлсам, ка-а-атта шаҳарларга бораманми?

— Борасан, ўғлим, борасан. — Ойим секин-секин мудраб кетади.

Нимқоронғи шифтга тикилиб ётганча хаёл сураман. Гоҳ катта шаҳарларга бориб қоламан, гоҳ дарёларда сузаман. Бешиқ ғичирлайди. Укам йиғлай бошлайди. Ойим дарров уйғонади.

Бешиқни оҳиста тебратиб, алла айтади. Ойим укамга алла айтади-ю, оҳангига мен ухлаб қоламан...

Ҳақиқат ҳавога ўхшайди. Нафас олиб турасизу ўзини кўрмайсиз. Ўйлаб қарасам, ойим

гўдаклигимда қайта-қайта айтиб берган мана шу икки афсона ҳаётдек оддий, ҳаётдек чуқур ҳақиқат экан.

ГИЛАМ ПАЙПОҚ

Ҳар йили дам олишга борганимда онамга гилам пайпоқ олиб келаман. Кавказ томонда кўп бўлади. Жуба дейишади, жураби дейишади. Ойим худди ноёб нарсага эга бўлгандек, узундан-узок дуо қилади. Шундоқ меҳрибон ўғли борлигини айтиб қўшниларга мақтанади. Унинг оёғи касал. Салқин тушиши билан шишиб кетади, оғрийди.

Кўни-қўшнилар аҳвол сўраса, уларниям, ўзиниям юпатади.

— Ҳа, энди кексалик-да, ўргилай.

Лекин онамнинг оёқ оғриғи фақат кексалиқдан эмас. Бунини бошқалар билмаса ҳам, мен биламан. Яхши биламан.

Болалигимда кўп касал бўлардим: қизамиқ, кўкйўтал, безгак... Шунинг учун ошхонадаги миҳда кўк қарғанинг патидан тортиб, гултожихўрозгача илиғлик турарди... Айниқса, томоқ оғриғи ёмон қийнайди. Оёғим захга тегиши билан томоғим оғришга тушади. Оёқ билан томоқнинг нима алоқаси борлигини ҳалиям тушунолмайман.

Ўшанда неча ёшлигим эсимда йўқ. Бироқ жуда кичкина эдим. Бир куни акаларим билан яхмалак ўйнаб терлаб кетдим. Терлаб туриб муз едим. Кечқурун иситма кўтарилди. Қув-қув йўталаман. Ойим томоғимни аччиқтош билан чайиб кўрди, бўлмади, туршак қайнатиб сувини ичирди, бўлмади... Охири томоғим хиппа бўғилиб қолди. Оғриқни сезмайману нафас олишга қийналаман. Ҳушимдан кета бошлаганимни эс-ес биламан. Қулоғим остида онамнинг чирқиллаб йиғлагани, ҳадеб бир гапни қайтараётгани эшитилади:

— Вой, энди нима қиламан! Вой, болам ўлиб қолади!

Кейин мени шоша-пиша кўрпачага ўради. Бир маҳал онамнинг кўлида кетаётганим эсимда бор. Гупиллатиб қор ёғаётганини ҳис этиб турардим, бироқ юзимга қор тушмас эди. Онамнинг иссиқ нафаси урилиб турар, у сирғаниб-сирғаниб борар, оғир хансирар эди.

Хира чироқ милтираб турган аллақандай уйга кирдик. Кўз ўнгим яна қоронғилашиб кетди. Ойим ҳамон чирқиллайди.

— Ўлиб қолади! Болагинам ўлиб қолади!

— Ваҳима қилманг, пошша, дардни берган Худо, давосиниям беради.

Бу Ҳожи бувининг овози эканини ғира-шира идрок этдим.

Ҳожи буви бошимни тиззасига қўйиб чалқанча қилиб ётқизди. Дока ўралган бармоғини оғзимга

тиқди. Кўнглим ағдарилиб, типирчилаганча йиғлар, аммо Ҳожи бувининг қўлидан чиқиб кетолмасдим. У томоғимга нимадир қилди. Дод солиб қўлини тишлаб олдим. Қизиқ, бирпасдан кейин аҳволим енгиллашди. Кўзимни очсам, Ҳожи буви жилмайиб турибди.

— Нега тишлайсан, кучуквой? — деди бошимни силаб.

Кейин тепамга ойим энгашди. У ҳамон ҳансирар, сочлари тўзғиб кетган, юзи жиққа ҳўл эди. Бирпасдан кейин қаддимни ростлаб, танчага оёғимни тиқиб ўтирдим. Ҳожи буви аллақандай тахир суюқлик ичирди. Кейин ойимга қаради-ю, бирдан хитоб қилди.

— Вой пошша-а-а! Нима қилиб қўйдингиз, тамом бўпсиз-ку!

Ойим талмовсираб, гоҳ менга, гоҳ Ҳожи бувига қарар эди.

— Оёғингиздан айрилибсиз-ку! — деди Ҳожи буви бошини чайқаб. — Шу аҳволда қандоқ келдингиз?

Кавшандозда турган ойимнинг калишини энди кўрдим. Калишнинг ичи қорға тўла эди.

— Сарпойчан келавердингизми?! — деди Ҳожи буви ҳамон ўша ваҳимали оҳангда. — Энди нима қиласиз? Қарғанинг миясини чақиб сурмасангиз, чўлоқ бўлиб қоласиз.

Ойим танчадан оёғини чиқарди. Иккала оёғи қип-қизил гўшт бўлиб кетган эди.

— Совуқ егани йўқ, — деди секин. — Қайтага исиб кетди. Қорда ўзи исиб кетаркан.

Ҳожи буви унинг оёғини уқалаб кўрди.

— Сезяпсизми?

— Нимани? — деди ойим оёғига эмас, менга қараб.

— Қўлимни сезяпсизми?

Ойим индамай бош чайқади-да, пиқиллаб йиғлаб юборди.

... Эртасига у ётиб қолди. Узоқ ётди. Дадам бир жойдан қарға отиб келди. Ҳожи буви қўлидан келганча дори-дармон қилди... Кейин ойим тузалди. Бироқ салқин тушиши билан оёқлари шишиб, азоб берадиган бўлиб қолди...

Ҳар йили дам олишга борганимда онамга гилам пайпоқ олиб келардим. У худди ноёб нарсага эга бўлгандек, узоқ дуо қилади, бирпасда ҳамма қўшниларга кўз-кўз қилиб чиқади, шундоқ «меҳрибон» ўғли борлигини айтиб мақтанади. Шунда қор гупиллаб ёғиб турган мудҳиш кеча, онамнинг қип-қизил гўштга айланиб кетган оёқлари кўз ўнгимга кела-ди-ю, индамай чиқиб кетаман.

ЭНГ ОҒИР ГУНОҲ

Куз кирганини қишлоқ боласининг қўлидан билса бўлади. Ёнғоқ ҳали «паққа» бўлиб ажралмасдан туриб, дарахтга тармашиб кетамиз. Хом ёнғоқнинг пўстини тозалаш осон эмас. Ғадир-ғудир ғишт топиб, ишқалайверасиз, ишқалайверасиз. Охири сап-сарик ёнғоқ ажралиб чиқади. Аммо қўлингиз ҳам хина қўйгандек сарғайиб кетади. Лой билан минг марта ишқалаб ювсангиз ҳам фойдаси йўқ. Пишмаган ёнғоқнинг битта яхши томони бор: оғир бўлади. Учи билан дум томонини яхшилаб ишқалаб ёғласангиз, золдирдек сип-силлиқ соққага айланади. Ана ундан кейин «соққа қувар» ўйнайверасиз. Соққа қанча кичкина бўлса, шунча яхши. Манаман деган ёнғоққа қарс этиб урилади-ю, ўзига унча-мунча ёнғоқ тегмайди. Тупроқ орасига яшириниб ётаверади. Ўйин-ку ўз йўлига. Ёнғоқнинг яна битта фазилати бор: қоринни тўқ тутуди. Тўрттасини еб олсангиз, ярим кун кекириб юрасиз.

... Энди ўйлаб қарасам, ўша — уруш энди тугаб, оғирчиликнинг захри кетмаган йилларда яхшиям мева-чева бўлган экан. Одамларнинг жонига шу ора кирган экан-да. Эрта кўкламда сумалақ, кетидан исмалоқ, кейин қарабсизки, тут пишади. Эрмон буванинг тути! Майиз дейсизми, шинни дейсизми, ҳаммаси тутдан бўлади. Бундан кейин олма, узум, кузда ёнғоқ. Ҳам овқат, ҳам ўйин.

Бир куни Хўжа, Той, Вали тўртовлашиб роса соққа қувар ўйнадик. Жимитдеккина соққам билан бир дўппи ёнғоқни ютиб олдим. Ўйинга жўрабошимиз ҳам аралашган эди, уям бир чўнтак ёнғоғидан айрилди.

Кечқурун оғзим қулоғимга етгудек бўлиб бир дўппи ёнғоқ кўтариб келдим. Қарасам, ошхона томондан гуп-гуп этган товуш келяпти — ойим ўғирда толқон қияпти.

Нима учундир онам тез-тез толқон қиларди. Сабабини кейин тушунганман. Нон кўплиги учун эмас, камлиги учун толқон қилишаркан. Толқон тўйимли бўлади. Икки қошиқ еб, устидан олма чой ичсангиз, дарров нафсингиз қонади.

Ёнғоқни кўтариб ошхонага кирдим дўппини узатдим.

— Қаёқдан олдинг? — деди ойим кўзимга тикилиб.

— Ютдим. Манг, толқонга солинг.

Биламан, ёнғоқли толқоннинг таъми бошқача бўлади. Ёғ мазаси келиб туради.

Онам дўппи тўла ёнғоқни қўлимдан олиб, елкамга қоқди:

— Бор, сабр қилиб тургин, ҳозир ёнғоқ толқон қилиб бераман.

Супадаги хонтахта олдига бориб ўтирдим. Дастурхонда тўнкариб қўйилган иккита пиёла билан чойнақдан бўлак нарса йўқ эди. Зум ўтмай ойим бояги товоқда толқон кўтариб келди. Бир қошиқ толқон ейишим билан тўсатдан соққам эсимга тушиб қолди. У чўнтагимни қарайман — йўқ, бу чўнтагимни қарайман — йўқ.

— Нима бўлди? — деди ойим типирчилаётганимни кўриб.

— Соққам қани?

— Қанақа соққа?

— Ютадиган соққам!

Бирдан кўнглимга ғулғу тушди. Ойим соққамниям қўшиб чақиб қўйган бўлса-я!

Оғзимда толқон билан ошхонага югурдим. Бир чеккада яримта ғишт, ёнида теша ётибди.

Пўчоқлар орасини титкилаб, ютадиган соққамнинг ялтироқ пўчоғини топдим. Аламимдан чинқириб юбордим:

— Соққамни нима қилиб қўйдингиз?

Супа томондан онамнинг овози келди:

— Нима бўпти?

— Нима қилдингиз? — дедим алам билан. — Соққамни нима қилиб қўйдингиз?!

Ойим секин тепамга келди.

— Мана, — дедим пўчоқни кўрсатиб. — Соққамни чақиб қўйибсиз-ку!

Ойим негадир кулди:

— Қаёқдан биламан. Қўй, болам, аканг бошқасини топиб берар.

Ойимнинг кулиши баттар алам қилди.

— Керакмас, керакмас! — дедим оёғимни типирлатиб. — Ютадиган соққам эди.

Ойим бошимни силади.

— Билмабман-да, ўғлим. Ўзинг дўпписи билан бердинг. Юр, чойингни ич! — У қўлимдан тутиб яна супага олиб чиқди. Олдимга толқонли товоқни суриб қўйди. — Ўтир, овқатланиб ол.

Қорнинг очиб кетди-ку!

Товоқни нари сурдим.

— Емайман!

Ойим товоқни яна мен томонга сурди.

— Ол, болам, ширин бўпти.

— Керакмас! Керакмас! Керакмас! — Товоқни қўлим билан бир урган эдим, учиб аввал супага, ундан ерга тушди. Толқон ер билан битта бўлиб сочилди-да, тупроққа қоришиб кетди.

Бирдан ойимнинг кўзида ғазаб чақнади. Шапалоғини ёзиб қулоқ-чаккамга яқин келтирди.

Қўрқувдан кўзимни юмиб олдим. Йўқ, урмади. Бироқ лаби титраб пичирлади:

— Нон-ку, бу, аҳмоқ! Гуноҳ бўлади-ку!

У секин ерга тушди. Сочилган толқонни кафти билан сидирган эди, тупроқ аралашиб чиқди.

Онам бошини кўтариб менга қаради. Кўзларида алам, таъна бор эди.

Бирпасдан кейин опам, акаларим дастурхон атрофида йиғилишди. Ҳар биттасига ярим

қошиқдан толқон ё тегди, ё тегмади. Кейин дадам келди, ойим ошхонадан буғи чиқиб турган бир лаган лавлаги кўтариб чиқди. Лавлаги ширин нарса-ю, ҳар куни егандан кейин жонга тегади. Бари бир нон эмас.

— Толқон қилмадингми? — деди дадам бир бўлак лавлагини пуфлаб-пуфлаб ер экан.

Қўрқув ичида ойимга қарадим.

— Қилувдим, — деди у секин.

— Қолмадими?

— Ўғир ўлгур ағдарилиб кетди, — деди онам айбдор оҳангда.

— Нима? — дадам лавлаги бўлагини қўлида тутганча жаҳл билан онамга қаради.

— Тўкилиб кетди, — деди ойим бошини қуйи солиб.

— Падарингга лаънат! — деди дадам секин, аммо таҳдидли оҳангда. — Кап-катта хотин увол қилиб ўтирсанг. Билиб қўй, нон кўр қилади сени! — У шаҳд билан ўрнидан турди-да, бир ҳатлаб супадан тушди. Тез-тез юриб кўчага чиқиб кетди.

Мен ойимга қарадим. У бўлса ҳамон бош кўтармай ўтирар, кўзларида изтироб бор эди.

БОЛА ЙИҒИСИ

Онамнинг жаҳли чиққанини камдан-кам кўрардим. Аммо бу гал жуда қаттиқ аччиқланди. Опамникига кетаётган эдик. Тор кўчага бурилишимиз билан йиғи овози эшитилди. Кўча четида уч ёшлардаги бола ерга думалаб тажанглик билан чинқирар, оппоқ кўйлаги, иштончаси қора тупроққа беланган эди.

— Машинани тўхтат, ўғлим, — деди онам хира тортган кўзларини ўша томонга тикиб.

— Нима эди?

— Тўхтата қол, болам, — дея онам маъюс жилмайди.

Иккиланиброқ тўхтатдим.

Онам инқиллаб-синқиллаб эшикни очиб тушди. Увишган оёқларини уқалаганча оқсоқлана-оқсоқлана орқага, бола йиғлаётган томонга қараб кетди. Мен ҳам беихтиёр эргашдим. Бола ҳамон ерга думалар, ҳар думалаганда қулоқни тешиб юборгудек чинқирар эди. Унинг тепасида ўзи ҳам ўпкасини аранг босиб турган ёшгина жувонга энди эътибор бердим.

— Жинни бўлиб қолган бу, — деди жувон йиғламоқдан бери бўлиб. — Морожний обер, деди.

Олиб берсам бунақа қияпти.

Бола ҳамон чинқириб йиғлар, хархаша қилар эди:

— Иссиқ манож! Иссиқ манож оберинг!

— Унақасини қаёқдан топаман! — Жувоннинг тоқати тоқ бўлди шекилли, думалаётган ўғлини ердан юлқиб кўтарди. Орқасига бир-икки шапатилади.

— Ҳой, қизим, бола-я бу, бола-я! — онам чумчүкдек чирқиллаб жувонга ёпишди. — Кел, жоним, — деди болани бағрига босиб. — Кела қол, ўзим сенга иссиқ морожний олиб бераман.

Бола йиғидан тўхтамади. Аммо аввалгидек типирчиламасди. Унинг шунчалик жаҳлини чиқарган «совуқ манож» оқиб кўйлакчасининг олдини шалаббо қилган, бошдан оёғигача лой эди.

— Нимага қараб турибсан? — деди онам менга тўсатдан. — Ё сен ҳам боламисан? Бор, олиб кел машинангни. Ҳозир у-утага борамиз. Ди-дитга тушамиз-а?

Ростини айтсам, болани шу аҳволда машинага ўтқазгим келмади. Чет элдан келтирилган янги паролон ғилоф олган эдим. Ҳаммасини расво қилиб юборади энди. Ноилож машинани тислантриб олиб келдим, қовоғимдан қор ёғаётганини ўзим ҳам сезиб турардим.

Онам ёнига ўтирган жувонга тушунтирди:

— Бунақада бола хўйли бўлиб қолади, қизим. Алдаб-сулдаб овутинг-да. Ана, ди-дитга тушдик.

Бола энди йиғламас, аммо ўпкаси тўлиб тўхтовсиз ҳиқиллар эди.

— Қаёққа кетаётган эдинглар, ўргилай? — деди онам аёлни ҳам юпатувчи оҳангда.

Мени она-боланинг қаёққа бориши эмас, ўриндиқнинг қанча жойи лойга белангани кўпроқ ўйлантирарди.

Аёл чимирилиб ўтирганимни сизди шекилли, хижолат чекиб шоша-пиша қўл силтади.
 — Мана, келдик. Раҳмат. Шу ерда троллейбусга чиқамиз. — У овуниб қолган ўғилчасини кўтариб шоша-пиша машинадан тушди. — Катта раҳмат, барака топинглар.
 Қарасам, худди ўзим ўйлагандек: ўриндиқнинг ярми лойга беланибди.
 — Қизиқсиз, — дедим жаҳлимни босолмай, — ҳамманинг ишига аралашаверасизми?
 — Нима ҳамманинг иши?
 — Бировнинг боласи бўлса... Йиғласа, сизга нима? Йиғлаб-йиғлаб овунади.
 — Нимага бировнинг боласи бўларкан! — Тўсатдан онамнинг жаҳли чиқиб кетди. — Йиғлаб турган боланинг бегонаси бўладими? Уялмайсанми шунақа дегани? Йиғлаб турган норасидага раҳми келмаган одам — одамми?
 Индамадим. Аммо бари бир ўшанда онамни ноҳақ ҳисоблаган эдим. Йўқ, чамамда, оналарнинг биз тушунмайдиган, бизнинг ўлчовимизга сиғмайдиган ўз олами борга ўхшайди.

ХИЁНАТ

Ҳали мактабга қатнамасдим. Маҳалламиздан икки чақиримча нарида аллақандай болалар уйи бор эди. Катта болаларнинг айтишига қараганда, ўша ерда тез-тез кино бўлиб тураркан. Бир куни акаларим қўшни болалар билан пичир-пичир қилишаётганини эшитиб қолдим:
 — Эшитдингларми, бугун кино келармиш.
 — Уруш кино экан.
 Акаларим кинога борса, мен қараб турармидим.
 — Мен ҳам бораман, — дедим қайсарлик билан.
 — Бўпти, борасан. Айтган ишларимизни ҳаммасини қилсанг, оборамиз.
 Шу куни нима юмуш буюришса, оёғим олти, қўлим етти бўлиб югуриб юрдим. Ёнғоққа боғлаб қўйилган эчкини икки марта суғордим, ҳовлидаги супага тўшалган бўйра устига ёйилган туршакларни қуш таламасин деб қўриқлаб ўтирдим... Ҳатто рогаткамнинг резинкасини узиб, укамга иштонбоғ қилиш учун бердим.
 Кечқурун қулоғимни динг қилиб турган эдим, кўчада қўшни болалар чақириб қолишди. Акаларимга эргашиб югурдим. Акамнинг Дамин деган ўртоғи мени кўриб сўради:
 — Сен қаёққа?
 — Кинога! — дедим ишонч билан.
 Дамин ўйланиб қолди.
 — Бўлмаса, ботинкангни кийиб чиқ, — деди оёғимга қараб.
 Ҳаммамиз ялангоёқ эдик.
 — Ботинкани нима қиламан?
 — Девордан ошиб тушамиз, билдингми! — Бирдан Даминнинг жаҳли чиқиб кетди. — Қоровул қувласа, янтоқзордан қоча оласанми? Чоп, кийиб чиқ! Биз кутиб турамыз.
 Отилиб ҳовлига кирдим.
 Ойим чўнқайиб ўтириб, эчки соғаётган экан. Ўтирган жойида шу саратонда ботинка нимага керак бўлиб қолганини суриштирди.
 — Керак! Керак! — дедим нафасим тиқилиб. Ойимнинг жавобини ҳам кутмай бостирмага югурдим. Эски лаш-лушлар қалашиб ётган сандиқни кавлаштириб, пошнаси қийшайиб кетган ботинкамнинг бир пойини топдим. Аксига олиб иккинчиси йўқ эди. Ҳаммаёқни ағдар-тўнтар қилиб ташладим. Мана, ниҳоят иккинчиси ҳам топилди. Икки пой ботинкани икки қўлимда ушлаганча кўчага чопдим. Чиқсам... Акаларим ҳам, болалар ҳам йўқ. Мени кутишга ваъда берган Дамин ҳаммани бошлаб кетганини тушундим. Ялангоёқ тупроқ сачратганча катта кўчага югурдим. Йўқ, ҳаммаёқ жимжит эди...
 Ҳовлига қайтиб кирдим ботинкаларни ерга улоқтирганча йиғлаб юбордим. Илгари ҳеч қачон бунақа алам билан йиғламаган бўлсам керак, ойим қўрқиб кетди.
 — Нима бўлди? — деди тепамга келиб.

— Мени алдашди!

— Ким, нимага?

— Алдашди! Алдашди! — Бошқа гап айтолмасдан нуқул шу сўзларни қайтарар, ер тепиниб йиғлар эдим.

— Алдашди! Алдашди!

Ойим сут ҳиди анқиб турган қўллари билан пешонамни силади.

— Қўявер, ўғлим. Баъзан шунақаси ҳам бўп туради. — У бир зум жимиб қолди-да, секин қўшиб қўйди. — Фақат ўзинг бунақа қилмагин, хўпми?

...Тўртинчи синфда ўқиётганимда яна бир воқеа бўлди. Бир синфда ўқийдиган, бир партада ўтирадиган ўртоғим бор эди. Унинг дадаси урушдан қаҳрамон бўлиб келган, ўзининг оти ҳам Қаҳрамон эди. Отаси қаҳрамон бўлгани учунми, ўқитувчилар уни яхши кўришарди. Мактабимиз ҳовлисида ёнғоқ кўп бўларди. Катта танаффусда ўқитувчиларнинг кўзини шамғалат қилиб, ёнғоқ қоқардик. Фақат иссиқхона ёнидаги ёнғоққа кесак отишга ҳеч ким журъат қилмас, ойна синса, оқибати яхши бўлмаслигини билардик. Бир куни катта танаффусда Қаҳрамон ўша ёққа бошлаб қолди.

— Қўйсанг-чи, — дедим унинг қўлидан тортиб. — Теплитсанинг ойнаси синади.

— Шунақа қўрқоқмисан! — Қаҳрамон кулди. — Бундай қиламиз. Сен қараб турасан. Мен қоқаман. Ўқитувчи кўриниб қолса, ҳуштак чаласан.

Ёнғоқ, ҳеч қоқилмагани учун бўлса керак, ғуж-ғуж бўлиб ётарди. Қаҳрамон бир кесак отганда-ёқ ўнтчаси дув этиб тўкилди. У икки чўнтагини тўлдириб олди-да, каттароқ кесакни олиб, яна отди. Бу сафар мўлжали хато кетди шекилли, қарс этган товуш эшитилди. Теплитса ойнаси чил-чил синди. Нима бўлганини англаб етгунимча, Қаҳрамон лип этиб ғойиб бўлди. Шу пайт биров қўлимдан маҳкам ушлаб тортди. Қарасам, синф раҳбаримиз. Мактабдаги энг баджаҳл ўқитувчи шу эди. Қўрқиб кетдим.

— Нима қилдинг? — деб сўради у дарғазаб бўлиб.

— Ҳеч нима, — дедим товушим титраб.

У қўлимни қўйиб юбормай, судраб кетди. Ўқитувчилар хонасига олиб борса керак, деб баттар қўрқиб кетдим. Бироқ у идорага эмас, синфимизга етаклаб кирди. Қий-чув қилаётган болалар бир зумда жимиб қолишди. Ўқитувчи парталар орасидан етаклаб ўтиб мени доска олдига турғазиб қўйди. Секин Қаҳрамонга қарадим. Бегуноҳгина бўлиб деразага қараб ўтирибди.

— Ўртоқларингни олдида айт! — деди синф раҳбаримиз дона-дона қилиб. — Ҳозир нима қилдинг?

— Ҳеч нима, — дедим ерга қараб.

— Теплитсани ким синдирди?

— Билмайман.

— Билмайсанми? — Ўқитувчи қаҳр билан овозини баландлатди. — Бўлмаса, ким тош отди?

Томоғимга бир нима тиқилиб турар, гапирсам йиғлаб юборишимни билар эдим.

— Ким?! — деди ўқитувчи баттар ғазабланиб.

Лабимни тишлаганча бош чайқадим.

— Мана бу, — деди у бармоғини менга нуқиб, — қилғилиқни қилиб қўйиб, тоняпти. — Унинг овози бирдан пасайди. — Болалар, унинг ёнғоққа тош отганини ҳеч ким кўрмадимми?

Илтижо билан ўртоқларимга қарадим. Ҳамма жим эди.

— Сен-чи? — деди ўқитувчи овози товланиб. — Сен ҳам кўрмадингми, Қаҳрамон?

Қаҳрамон секин ўрнидан турди.

— Кўрдим, — деди минғиллаб. — Ўзи отди.

Кўз ўнгим қоронғилашиб кетди. Унинг нима деяётганини яхши эшитмасдим. Фақат битта гап қулоғим остида жаранглаб турарди: «Кўрдим, ўзи отди».

— Хайрият! — ўқитувчи бош силкиди. — Орангларда ҳеч бўлмаса битта мард бор экан. Ўтир, Қаҳрамон. — У менга юзланиб давом этди. — Сен ёлғончисан! Ёлғончи бўлганинг учун қўрқоқ-

сан. Дадангга бориб айт, ҳозироқ ойнани жойига келтириб қўйсин.

Кўзимга ёш қуйилиб келар, бутун синфга, бутун мактабга эшиттириб ҳайқиргим келарди: «Мен эмас, ўзи отди, ўзи синдирди! Ишонмасанглар чўнтагини қаранглар!» Шундай дегим келарди-ю, негадир овозим чиқмасди. Синфдан отилиб чиқиб кетдим. Кўчага чиққандан кейингина йиғлаб юбордим. Уйга келиб энтिका-энтика ҳаммасини ойимга айтиб бердим. Ойим бошимни силаганча, оҳиста юпатди:

— Қўявер, ўғлим. Баъзан шунақаси ҳам бўлади. Фақат ўзинг унақа қилма. Кўрдингми, ёлғон гапиргани учун ўртоғингни ёмон кўряпсан. Агар ёлғон гапирсанг сениям ҳамма ёмон кўриб қолади.

...Студент эдим. Фариштадек гўзал, фариштадек покиза бир қизни севиб қолдим. Ой сутдек ёруғ нур сочган оқшомлари узоқ сайр қилардик. Бизнинг «ўз» хиёбонимиз, «ўз» анҳоримиз, «ўз» скамейкамиз бор эди. Кейин... негадир у мендан ўзини олиб қочадиган бўлиб қолди. Хаёл суради, кўзини яширади...

Айбим нималигини билолмасдим. Ҳасратимни энг яқин дўстимга айтардим. Дўстим билан танаффус пайтлари тўрт тийинлик студентлик сомчасини бўлишиб ердик. Пахтага, ҳашарга чиққанда, бир косада шўрва ичардик, бизни келганида бир кўрпада ётардик. Дўстим онамни «ойи» деб атар эди. Ойим ҳам уни «бешинчи ўғлим», дерди. Шундай қилиб, ҳамма сирларимни шу дўстимга айтардим. Дўстим ишнинг кўзини биладиган йигит эди. «Қўяверинг, — дерди у юпатиб, — қизларнинг шунақа ноз-фироғи бўлади. Нимага ноз қилаётганини ўзиям билмайди. Сиз индамай юраверинг, бир куни ўзи бош эгиб келади...» Дўстим тўғри айтарди. Мен энди оқшом сайллари ўрнига кутубхонада ўтирадиган бўлдим.

Имтиҳонлар яқинлашиб қолган эди. Бир куни қироатхона ёпилгунча ўтирдим. Кўчага чиқдим уша ўзимизнинг хиёбондан ўтгим келди. Илиқ ёз оқшоми эди. Осмонда тўлин ой покиза нур сочар, юлдузлар хушчақчақ порлар, боғ устида шабада шодон шивирлар эди. Сув бўйидаги ўзимизнинг скамейкага яқин келдим. Келдим жуда таниш, жуда жарангдор кулгини эшитиб, таққа тўхтадим. Бу кулгини бир чақирим наридан ҳам танир эдим. Ичимда бир нима узилиб кетгандек бўлди. Худди ўша жойда, яқиндагина мен билан ўтирган скамейкада ўша қиз ўтирарди. Менинг ўрнимда эса... дўстим ўтирар, қизнинг елкасидан қучиб, кўксига тортар, қиз эса ундан ўзини олиб қочгандек бўлар, менинг бағримда қандай кулган бўлса, унинг қучоғида ҳам шундай ғамза билан жилпанглар эди... Одам бир йўла ҳам муҳаббатидан, ҳам дўстидан айрилиб қолса оғир бўларкан... Уйга қайтдим, ҳовли ўртасидаги супага мук тушиб ётиб олдим. Ҳозир ҳеч кимни, ҳатто онамни ҳам кўришга кўзим йўқ эди. Анча ётдим. Бир маҳал кўча эшик томонда дўстимнинг овози келди:

— Ассалому алайкум, ойи!

Ҳазабдан бутун вужудим қалтирар, аммо ўрнимдан туролмас, ойимнинг у билан айланиб-ўргилиб кўришганини эшитиб ётар эдим.

Кейин унинг хушчақчақ товуши эшитилди:

— Ия, бизнинг ўртоққа нима бўлди?

Билмайман, сакраб туриб башарасига мушт туширдимми ё устимга эгилганида уриб юбордимми... Шуниси эсимдаки, у сўлаги сачраб кетган лабини артиб қандайдир ғайритабий, беҳаё илжайди-да, индамасдан чиқиб кетди. Нарироқда ойим карахт бўлиб турарди. Негадир мадорим қуриб яна ётиб қолдим. Осмонда хоин ой кезар, беҳаё илжайганча ҳаром нурини сочар, хиёнаткор юлдузлар хоинларча кўз қисишар, хиёнаткор шамол хоинона қиқир-қиқир кулар эди.

Бир маҳал тепамга онам келди. Ўзимни ухлаётганга солиб кўзимни чирт юмиб олдим. У анчагача ёнимда ўтирди-ўтирди-да, секин пичирлади:

— Қўявер, ўғлим, баъзан шунақаси ҳам бўлиб туради. Фақат сен...

Ҳақининг давомини эшитмадим. Эшитишни хоҳламасдим ҳам. «Нима мен?! — дедим хаёлан хитоб қилиб. — Мен нима қилай? У кўзинг бу кўзингни ўяман деса, энг сирдош кишиларинг

хиёнат қилса, дўстинг хиёнат қилса, нима қилиш керак?! Биров хиёнатни шунчаки касбга айлантириб олгани учун, биров ишини битириб олиш учун, биров ҳасад қилгани учун хиёнат қилаверадими? Шунинг учун бу дунёни ёлғончи дунё дейишадими? Ундай бўлса, яшашнинг нима маъниси қолди?! Қани айтинг, нимага ишониш керак, кимга ишониш керак?» Юрагим гурсиллаб урганча хаёлан шундай деб ҳайқирдим. Бироқ вужудимни ўртаган саволларга жавоб тополмасдим. Онам эса жимгина пешонамни силаб ўтирар, қўллари билинар-билимас титраётганини сезиб турардим. Шунда тўсатдан яна ёш болага айланиб қолдим. Ўшанда акамнинг ўртоғи алдаб кетганида, синфдош ўртоғим тўхмат қилганда... онамнинг юпатишларига овунгандек... Қалбимнинг зулмат босган қайсидир бурчагида ожиз, аммо ишончли бир нур йилт этди. «Онанг-чи, онанг ҳеч қачон хиёнат қилдими сенга! Бирон марта, ақалли бир марта хиёнат қилдими? Ҳар ким ҳар кимнинг кўзига чўп солиши мумкин, ҳар ким ҳар кимга хиёнат қилиши мумкин. Фақат она ўз боласига ҳеч қачон хиёнат қилмайди. Эҳтимол, инсон ҳаётининг шунча йиллардан буён давом этиб келаётгани шундандир». Онамнинг билинар-билимас титраб турган қўлларини тутдиму секин лабимга босдим.

СУРАТ

Дунёнинг ишлари доим шошилишч. Одатдагидек тик турганча нонушта қилаётган эдим. Онам одатдагидек қистарди:

— Ўтирсанг-чи, болам. Бирпас ўтиргин.

— Бўлди, кетдим.

— Шошма, болам. — Онам кўзимга одатдагидан бошқача, қандайдир мунг билан термилди. — Гап бор.

Типирчилаб соатга қарадим: ҳали бензин олиш керак, ишга бориш керак, кейин нашриётга ўтиш...

— Нима эди?

Онам кўзимга ҳамон маъюс термилиб ўтирарди.

— Суратга тушайлик, — деди тўсатдан.

Ажабландим.

— Нега?

— Яқинда мен ўламан.

Онам бу гапни худди: «Қўшненикига чиқиб келаман», дегандек оҳангда айтди. Кулиб юбордим.

— Қўйсангиз-чи, ойи.

Шундай дедим-да, чиқдим кетдим.

Орадан икки ҳафта ўтди-ю... Кечалари уйғониб кетаман, ўйлайман. Ўйлайман: сен номард, сен аҳмоқ нимага, нимага ўшанда кулдинг? Суратга тушишга вақтинг йўқмиди? Керак бўлса топасан-ку! Китоб учун, журнал учун, иш устида, боғда, кўчада... Нима, сен киноюлдузмисан? Жаҳоншумул шахсмисан? Ана, бир даста суратинг ётибди. Ҳар хил. Ҳар ерда... Фақат... Онанг билан тушган суратинг йўқ!

КИТОБ

Бугун китобим чиқди.

Ҳар гал янги китобим чиқиши билан биринчи нусхасини онамга атар эдим. Ҳар гал бир хил сўз ёзиб берардим: «Биринчи ўқитувчим — онамга!» Онам китобни кўриши билан кўзлари қувончдан порлаб кетар, узундан-узок дуо қилар, пешонамдан ўпиб, яккаш битта гапни такрорлар эди.

— Сен менинг суянган тоғимсан, ўғлим...

Кейин худди биров олиб қўядигандек, китобни ёстиғининг тагига яширарди. Шунда мен китобим чиққани учун ўзимдан кўпроқ онам қувонганини билиб турардим.

Lituz.com

**To'liq qismini
Shu tugmani
bosish orqali
sotib oling!**